UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Nederland, land van olie en gas

De omarming van de petrogeschiedenis voor een duurzame toekomst

Plets, Gertjan; Kuijt, Marin; Vonk, Christiaan

DOI
10.5117/TVG2025.1.005.PLET

Publication date
2025

Document Version
Final published version

Published in
Tijdschrift voor Geschiedenis

License
CC BY-ND

Link to publication

Citation for published version (APA):
Plets, G., Kuijt, M., & Vonk, C. (2025). Nederland, land van olie en gas: De omarming van de petrogeschiedenis voor een duurzame toekomst. *Tijdschrift voor Geschiedenis*, *138*(1), 60-73. https://doi.org/10.5117/TVG2025.1.005.PLET

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:15 Nov 2026

Amsterdam University Press

TIJDSCHRIFT VOOR GESCHIEDENIS 138.1 (2025) 60-73
HTTPS://DOI.ORG/10.5117/TVG2025.1.005.PLET

Nederland, land van olie en gas

De omarming van de petrogeschiedenis voor een duurzame toekomst

Gertjan Plets, Marin Kuijt & Christiaan Vonk

Abstract

The Netherlands, land of oil and gas. Embracing petrohistory for a sustainable future

The Dutch twentieth century was defined by oil and gas. In this article we introduce the concept of 'petrohistory': a (national) history structured around petroleum and its effects on economy, politics, culture, and infrastructure. We use this as a tool to explore the influence of fossil fuels on Dutch history. We argue that oil and gas created path dependencies in different domains, especially the economy, politics, culture, and infrastructure. Finally, we call on historians to investigate the development of these dependencies. In light of climate change and energy transition, historians must study the fossil past of the Netherlands and how this past threatens our future.

Keywords: the Netherlands, petrohistory, path dependency, energy history, climate change

De twintigste-eeuwse geschiedenis van het Koninkrijk der Nederlanden is besmeurd met olie en ruikt naar gas. Van de gasvelden in Groningen tot de olieputten op Sumatra, en van de raffinaderijen van Rotterdam tot die van Aruba, fossiele brandstoffen zijn overal. In het licht van klimaatverandering en de dringende behoefte aan een energietransitie is een grondig begrip van de Nederlandse energiegeschiedenis van essentieel belang. Dit artikel spoort historici aan om de Nederlandse twintigste eeuw te beschouwen als een tijdperk dat gedomineerd is door fossiele brandstoffen. De fossiele sector heeft Nederland op economisch, politiek, cultureel en infrastructureel niveau gevormd. Dit artikel schetst een eerste overzicht van deze geschiedenis en doet een oproep tot verder onderzoek. We baseren ons voornamelijk op de beschikbare literatuur. De trends die in deze werken worden beschreven, worden geanalyseerd in relatie tot hoe petroleum – als overkoepelende term voor aardgas, olie en derivaten – wordt geconceptualiseerd in de internationale literatuur. Op deze manier proberen we de kloof te dichten tussen het Nederlandse zelfbeeld van zijn fossiele geschiedenis en de bevindingen uit de internationale *energy humanities* en energiegeschiedenis.

Nederland mag dan geen klassieke petrostaat zijn, zoals Venezuela, Rusland of Saoedi-Arabië, waar het merendeel van de overheidsinkomsten voortvloeit uit olie en gas, toch hebben fossiele brandstoffen hun stempel gedrukt op de geschiedenis van het Koninkrijk. Een economische sector kan aanzienlijke politieke invloed uitoefenen,

© Gertjan Plets, Marin Kuijt & Christiaan Vonk
This is an open access article distributed under the terms of the CC BY-ND 4.0 license. https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0

Guest (guest)
IP: 145.109.73.130
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

zelfs als deze maar een klein deel uitmaakt van de nationale economie. Bovendien moet het historisch belang van petroleum in het Nederlandse systeem niet worden onderschat: lange tijd was olie een van de belangrijkste sectoren voor de koloniale staat in Batavia en tijdens de hoogtijdagen van het Slochterengasveld waren de gasinkomsten een pijler van de begroting.[1]

Naast de economische dimensie kaarten we in dit stuk de culturele, infrastructurele en politieke dimensies van olie en gas aan. Om heuristisch meer richting te geven aan onze analyse baseren we ons hier op het werk van Terry Lynn Karl.[2] In haar veelgebruikte afbakening van de petrostaat wordt vooral de structurele verstrikking (*structural trap*) van olie en gas centraal gesteld.[3] De materialiteit en de politieke en financiële mogelijkheden van petroleum zorgen ervoor dat de toekomst van een land in de greep blijft van de fossiele sector. In de internationale literatuur is er een groeiende consensus dat het classificeren van een land als petrostaat op basis van verkochte vaten olie en bruto nationaal product tekortschiet. Desondanks vermijden wij in dit artikel het concept petrostaat.[4] In het brede publieke debat in de Nederlandse taalgemeenschap is de gangbare invulling van dat begrip namelijk veel nauwer.[5]

Om een productief academisch debat aan te sporen spreken we van de Nederlandse *petrogeschiedenis*. Een petrogeschiedenis is een verleden waarin fossiele brandstoffen het weefsel van een regio doordrenken. Een petrogeschiedenis is een historische structuur die een regio of land definieert, net zoals een context bijvoorbeeld een koloniale geschiedenis kan hebben. Zoals Dominic Boyer beargumenteert, leiden publiek-private politieke allianties in de fossiele sector, energie-intensieve concepties van welvaart en een fossiele infrastructuur tot het idee dat olie en gas onmisbare onderdelen zijn van de moderne samenleving.[6] Concreter gesteld: in contexten die een petrogeschiedenis kennen, zorgen de relaties rond koolwaterstoffen voor een padafhankelijkheid waar men niet snel meer van af raakt. In dit artikel verkennen we de Nederlandse petrogeschiedenis op het gebied van (1) economie, (2) politieke structuren, (3) cultuur en normatieve denkbeelden en (4) infrastructuur.[7]

De notie van padafhankelijkheid willen we ook centraal stellen in het beschrijven van de verschillende dimensies van de Nederlandse olie- en gasgeschiedenis. *Path dependency* (padafhankelijkheid) is een

1 CBS, 'Aardgasbaten uit gaswinning bijna 417 miljard euro' (28 mei 2019).

2 Terry Lynn Karl, *The paradox of plenty. Oil booms and petro-states* (Berkeley 1997).

3 Terry Lynn Karl, 'The perils of the petro-state. Reflections on the paradox of plenty', *Journal of International Affairs* 53.1 (1999) 31-48, aldaar 41.

4 In de internationale literatuur uit de *energy humanities* en *environmental antropology* wordt doorgaans iedere natie waar de olieindustrie een belangrijke rol speelt of een strategisch belang heeft, gezien als een petrostaat. Zonder verder te bouwen op Karl benadrukken auteurs evenzeer de structurele verwevenheid tussen politiek, samenleving en de oliesector. De meeste werken bieden echter geen concrete afbakening van het concept petrostaat en passen het dynamisch toe. Het werk van Emma Ashford en Dominic Boyer brengt conceptuele duidelijkheid, en plaatst Nederland expliciet in een rijtje van petrostaten. Emma Ashford, *Oil, the state, and war. The foreign policies of petrostates* (Washington DC 2022); Dominic Boyer, *No more fossils* (Minneapolis, MI 2023).

5 De auteurs van dit stuk hebben op verschillende momenten Nederland gekarakteriseerd als petrostaat, in de feedback van een divers publiek stond steeds de vergelijking met de Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC) centraal. Ook in het publieke debat wordt petrostaat in het Nederlands vaak in verband gebracht met de OPEC. Om het debat in dit stuk niet rond het al dan niet gebruiken van het concept 'petrostaat' te laten draaien, hebben we gekozen het concept niet te gebruiken.

6 Boyer, *No more fossils*, 54.

7 Maar de petrogeschiedenis raakt ook andere aspecten van de Nederlandse geschiedenis, waaronder landschapsgeschiedenis en sociale geschiedenis.

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

concept uit de sociale wetenschappen dat verwijst naar de situatie waarin de uitkomst van een beslissing of ontwikkeling in sterke mate wordt bepaald door de historische weg die is gevolgd, zelfs als er alternatieve paden mogelijk waren. De huidige situatie wordt beïnvloed door eerdere gebeurtenissen of keuzes, waardoor een bepaald traject wordt vastgelegd zelfs als dat niet optimaal is. Dit kan leiden tot een soort *lock-in* waarin een bepaald pad wordt gevolgd, zelfs als er betere opties beschikbaar zijn.[8]

In dit artikel schetsen wij de Nederlandse context van deze padafhankelijkheid. Nederland staat voor een grote klimaatopgave, maar vastgelegde (infra)structuren, toekomstbeelden en normen die een product zijn van de petrogeschiedenis staan een groene en rechtvaardige transitie in de weg. Het gaat niet alleen om een energietransitie, maar ook om een politieke verschuiving die afstand neemt van de politieke structuren die onze petrogeschiedenis heeft gecreëerd. Historici en erfgoedkundigen hebben een rol te spelen in deze transitie. Wij, als jonge onderzoekers, sporen het geesteswetenschappelijke veld aan deze petrogeschiedenis te bevragen en te bestuderen. Alleen zo kunnen we actief bijdragen aan een beter klimaatbeleid.

In dit reviewartikel bespreken we de petrogeschiedenis van Nederland en hoe niet enkel de economische, maar ook de politieke, culturele en materiële tentakels van olie en gas ons in de greep van een fossiel energieregime houden. Omdat we een activistische stem willen aanhouden is dit een reviewartikel naar Angelsaksische traditie, vergelijkbaar met hoe onderwerpen worden besproken in de publicatieserie *Annual Reviews*. We beogen geen uitgebreide historiografische analyse van al het gepubliceerde werk over petroleum in Nederland, daarvoor is er te weinig gepubliceerd over dit onderwerp. Daarnaast is er te weinig variëteit binnen het kleine corpus over Nederland, wat een productief gesprek met de meer veelzijdige internationale literatuur bemoeilijkt.

Wanneer een rijke literatuur ontbreekt, zien wij de kunst van het reviewen in het opnieuw ordenen van historische inzichten. In dit artikel brengen we die samen binnen ons model van de Nederlandse petrogeschiedenis. Per 'tentakel' bespreken we belangrijke dynamieken, nieuwe richtingen voor onderzoek en aspecten die direct impact hebben op de toekomst. Omdat we geschiedenis schrijven met het oog op de toekomst is ons argument soms scherp – we hopen op reactie. Debat is belangrijk. We begonnen dit reviewartikel met de vaststelling dat Nederland Venezuela niet is. Dat klopt ook als we een blik werpen op het onderzoek naar de petrogeschiedenis van Venezuela, dat veel rijker, gevarieerder en onafhankelijker is dan het Nederlandse onderzoek.

Economische padafhankelijkheid

De Nederlandse geschiedschrijving heeft relatief veel aandacht besteed aan de financiële en zakelijke kant van fossiele brandstoffen. Deze focus is begrijpelijk en belangrijk. In de fossiele economie gaan enorme bedragen om, een groot deel daarvan komt terecht bij de Nederlandse staat en Nederlandse bedrijven. Dit is een belangrijke bouwsteen

8 In een theoretische verfijning van de notie van padafhankelijkheid door Scott Page speelt olie een belangrijke rol om de vergrendeling of *lock-in* van politiek-economische systemen te verklaren. Deze benadering van Scott wordt sinds 2010 steeds frequenter toegepast in de *energy humanities*. Zie: Boyer, *No more fossils*; Roger Fouquet, 'Path dependence in energy systems and economic development', *Nature Energy* 1.8 (2016) 1-5; Scott Page, 'Path dependence', *Quarterly Journal of Political Science* 1.1 (2006) 87-115.

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

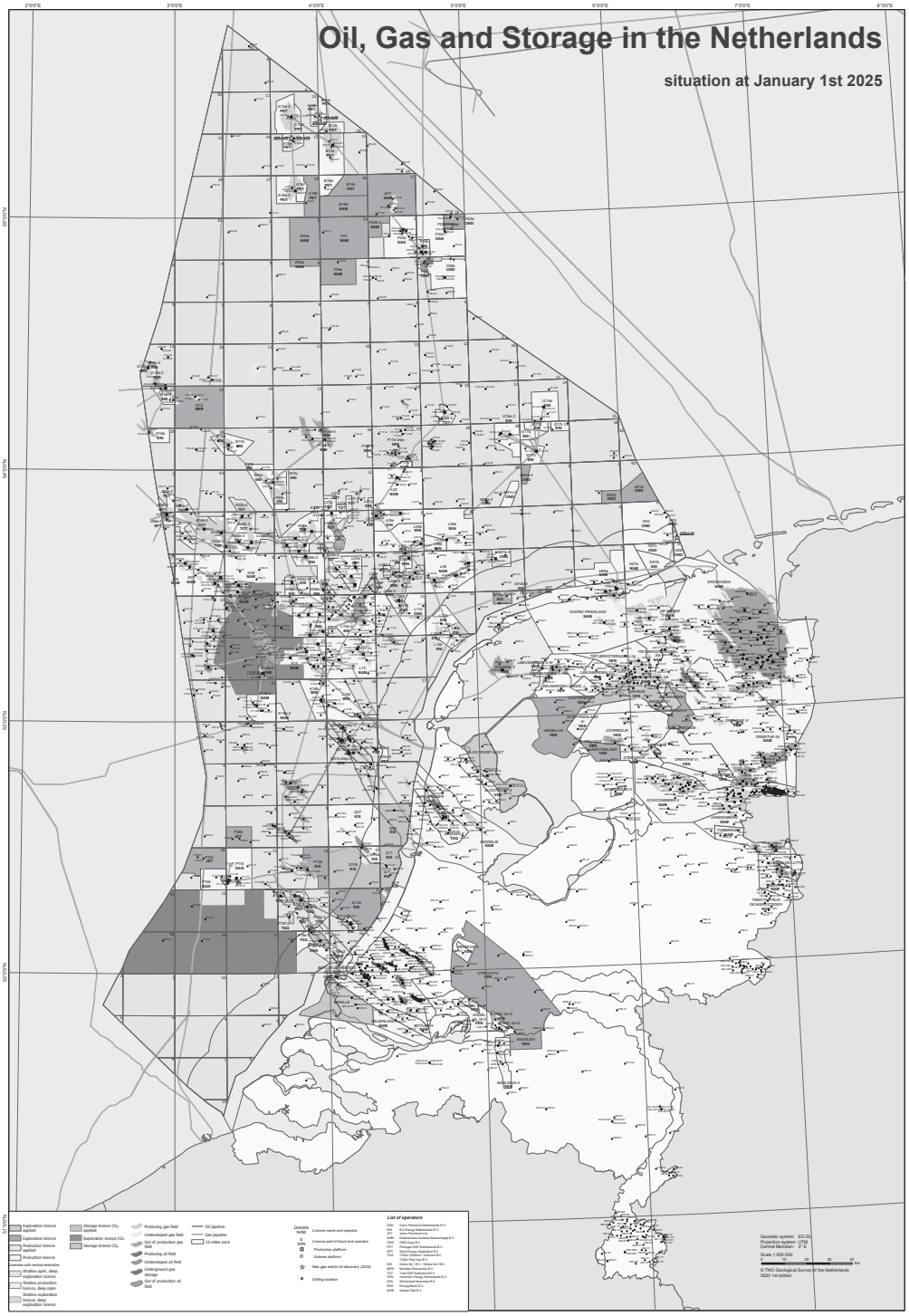

Stand van de petroleumvoorraden in Nederland in 2025. Nederland heeft bijna overal winbare olie en gas. Terwijl het Groninger gasveld een van de grootste onshore gasvelden van Europa blijft, worden in de Noordzee nog steeds nieuwe velden aangeboord.

TNO

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

voor het begrijpen van de petrogeschiedenis van Nederland. Historici hebben de nadruk gelegd op de rol van Shell als multinational in Nederland, gasbaten en de daaraan gerelateerde *Dutch disease*.

Shell was een van de grootste Nederlandse bedrijven in de twintigste eeuw. Daarmee is het bedrijf een geliefd onderwerp voor bedrijfshistorici. Een deel van de publicaties beziet de grote rol die het bedrijf speelde in de Nederlandse economie neutraal.[9] De teneur van het grootste deel van de bedrijfsgeschiedenissen is echter positief en welwillend. In een economische geschiedenis van de twintigste eeuw wordt Shell in vergelijking met Unilever een 'nog veel spectaculairder succesverhaal' genoemd.[10] Met de vierdelige bedrijfsgeschiedenis van Shell stellen de auteurs zichzelf ten doel het 'duurzame succes' van de onderneming te verklaren door de bedrijfstop, -strategie, en -structuur te onderzoeken en de relatie tot de internationale markt en de Nederlandse staat, zonder dat daar kritische kanttekeningen bij worden geplaatst.[11] Dit levert enerzijds waardevolle inzichten op in een bedrijf dat zijn deuren en archief vaak gesloten houdt voor onderzoekers. Anderzijds ondermijnt de eenzijdige positieve insteek uiteindelijk ons begrip van Shell. Wie profiteerden van het bedrijf en wie niet? Ten koste van wat en wie werd er succes behaald? Zonder aandacht voor de donkere kanten van uitbuiting en vervuiling kunnen we de lichte kant van winst en succes niet goed duiden.

De rest van de aandacht richt zich op de betekenis van gasbaten. Het staat buiten kijf dat de gasbaten – overheidsinkomen uit de gaswinning – een belangrijke pijler vormden voor de overheidsbegroting. Het Groninger gasveld bracht 363 miljard euro op voor de staat; de gaswinning in totaal 419 miljard euro voor de schatkist.[12] Gas was een belangrijke financieringsbron voor de verzorgingsstaat. Dit wordt door vele historici opgemerkt en meestal positief geduid. In zijn overzichtswerk over de Nederlandse geschiedenis schrijft James Kennedy bijvoorbeeld dat gasbaten 'het steeds genereuzere sociale zekerheidsstelsel' stutten.[13] De Parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen concludeert hetzelfde: 'De exploitatie van de gasbel in Groningen zorgt voor werkgelegenheid en de gasbaten leveren een positieve bijdrage aan de nationale welvaart.'[14] Ondanks de aardbevingen in Groningen worden de opbrengsten uit gaswinning in de meeste publicaties alleen maar als iets positiefs gezien.

Een poging om de consequenties van de gasbaten te bekritiseren draait om het concept van de *Dutch disease*. Het concept verklaart de teloorgang van de Nederlandse industrie in de jaren zeventig en tachtig aan de hand van opbrengsten uit gaswinning.[15] Het economische model van de Hollandse

9 Keetie Sluyterman en Ben Wubs, *Over grenzen. Multinationals en de Nederlandse markteconomie* (Amsterdam 2009) 38-41, 96-98.

10 Jan Luiten van Zanden, *The economic history of the Netherlands, 1914-1985. A small open economy in the 'long' twentieth century* (Londen 1997) 29.

11 Joost Jonker en Jan Luiten van Zanden, *Van nieuwkomer tot marktleider, 1890-1939*, Geschiedenis van Koninklijke Shell, 4 delen (Amsterdam 2007) 6.

12 CBS, 'Aardgasbaten uit gaswinning bijna 417 miljard euro'; Parlementaire enquête aardgaswinning Groningen, *Feitenconstructie 1959-2012*, Groningers boven gas. Rapport parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen, 5 delen (Den Haag 2023) 1594.

13 James Kennedy, *Beknopte geschiedenis van Nederland* (Amsterdam 2017) 347.

14 Parlementaire enquête aardgaswinning Groningen, *Conclusies en aanbevelingen*, Groningers boven gas. Rapport parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen, 5 delen (Den Haag 2023) 21.

15 Warner Max Corden, 'Booming sector and Dutch disease economics. Survey and consolidation', *Oxford Economic Papers* 36.3 (1984) 359-380, aldaar 359-361.

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

ziekte stelt dat de vraag naar gas de wisselkoers van de gulden zou hebben opgestuwd en daarmee de industrie de das om heeft gedaan. Recent economisch onderzoek heeft dit causale verband ontkracht – het concept van de Hollandse ziekte ziet een causaal verband waar in werkelijkheid alleen een correlatie is.[16] Buiten de strikt economische toepassing wordt het concept in Nederland ook gebruikt om de besteding van gasbaten aan sociale zekerheid en infrastructurele projecten te bekritiseren. Zoals Aad Correljé opmerkt, is dit een neoliberale ideologische discussie over overheidsbestedingen die losstaat van de herkomst van het geld.[17] De Hollandse ziekte is dus niet geschikt als conceptuele lens om de gaswinning mee te analyseren.

Er is een dringende behoefte aan een nieuwe, kritische benadering van de economische geschiedenis van fossiele brandstoffen in Nederland. Deze benadering dient verder te gaan dan de optimistische narratieven van bedrijfsgeschiedenissen, de rooskleurige herinneringen aan aardgasbaten, en het verouderde concept van de *Dutch disease*. Bij het herschrijven van de geschiedenis van zowel de verzorgingsstaat als de fossiele bedrijven, moet de nadruk liggen op de relatie tussen fossiele winsten enerzijds en de uitbuiting van mens en planeet anderzijds. Een cruciale vraag die beantwoord moet worden, is hoe de stromen van fossiel geld Nederland hebben gevormd. Leidt de afhankelijkheid van bedrijven van fossiele winsten tot een verhoogde investering in fossiele projecten? Is de Nederlandse staat verstrikt geraakt in een economisch beleid gedefinieerd door grote multinationals? En in welke mate hebben de bijdragen van fossiele brandstoffen aan de Nederlandse begroting het beleid van de staat met betrekking tot olie- en gaswinning beïnvloed? Kortom, we moeten streven naar een diepgaand begrip van de economische mechanismen die hebben geleid tot een steeds nauwere verstrengeling met de fossiele industrie.

Politieke padafhankelijkheid

Politieke macht en energiebronnen zijn nauw met elkaar verweven. De staat maakt ontwikkelingen in de energiesector mogelijk en fossiele brandstoffen maken politieke projecten levensvatbaar. De afgelopen jaren heeft de internationale literatuur deze wederzijdse afhankelijkheid op de kaart gezet.[18] Victor Seow wijst bijvoorbeeld op de rol van steenkool in het Japanse rijk in de twintigste eeuw.[19] De Japanse staat had steenkoolwinning nodig om de industrie draaiende te houden, terwijl de steenkoolmijnen afhankelijk waren geworden van de Japanse imperiale staat voor afzet en investeringen. Fernando Coronil beschrijft op eenzelfde manier hoe Venezuela worstelde met zijn olierijkdom sinds het interbellum. De Venezolaanse staat was niet enkel economisch afhankelijk van de groeiende sector, ook het politieke weefsel van de staat paste zich aan de noden van de strategische oliebedrijven aan, iets wat ook in Rusland is gebeurd.[20]

16 Naoko C. Kojo, 'Demystifying Dutch disease', Policy Research Working Paper 6981, World Bank (2014) 5; Grant Mark Nülle en Graham A. Davis, 'Neither Dutch nor disease? Natural resource booms in theory and empirics', *Mineral Economics* 31.1 (2018) 35-59, aldaar 35-41, 48.

17 Aad Correljé, 'The Netherlands. Resource management and civil society in the natural gas sector', in: Indra Overland ed., *Public brainpower. Civil society and natural resource management* (Cham 2018) 181-199.

18 Timothy Mitchell, *Carbon democracy. Political power in the age of oil* (New York 2011); On Barak, *Powering empire. How coal made the Middle-East and sparked global warming* (Oakland 2020).

19 Victor Seow, *Carbon technocracy. Energy regimes in modern East Asia* (Chicago 2022).

20 Fernanco Coronil, *The magical state. Nature, money, and modernity in Venezuela* (Chicago 1997); Gertjan Plets,

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

Onderzoek naar olieproducerende landen in Europa benadrukt de lange geschiedenis van samenwerking tussen de staat en de eigenaren van de productiemiddelen in de kolonie.[21] Daar werd nauwe samenwerking noodzakelijk om de plantage-economie continu te voorzien van energie.[22] Deze publiek-private samenwerking werd alleen maar intensiever toen mijnbouw en oliewinning, naast de plantages, hoekstenen van de koloniale economie werden. Of het nu in de kolonie is of daarbuiten, verschillende auteurs wijzen erop dat staat en de fossiele sector met elkaar verstrikt zijn geraakt.

Volgens transitiewetenschappers wordt Nederland gekenmerkt door een *fossil fuel historical bloc*: een nauwe samenwerking tussen de Nederlandse staat en fossiele bedrijven die het gebruik van fossiele brandstoffen in stand houdt.[23] Het gaat hier om bijvoorbeeld fossiele subsidies, gasbaten en de draaideurpolitiek van Shell en de Nederlandse staat.[24] Volgens transitiewetenschappers staat de verwevenheid tussen de staat en het fossiele bedrijfsleven een duurzame transitie in de weg. Door de invloed van privaat kapitaal en een potpourri aan belangenorganisaties zijn maatregelen die klimaatsverandering kunnen tegenhouden vaak actief geblokkeerd of vertraagd.[25] De vraag die dit voor historici oproept is: hoe is deze politieke padafhankelijkheid tot stand gekomen? En hoe heeft deze positie van de Nederlandse staat in de fossiele economie zich gedurende de twintigste eeuw ontwikkeld? Maar ook omgekeerd: welke politieke macht heeft privaat kapitaal zich kunnen toe-eigenen?

De vraag hoe de vergroeiing tussen de Nederlandse staat en fossiele bedrijven is ontstaan is onvoldoende beantwoord. Historici in Nederland hebben zich in dit opzicht gericht op de gaswinning in Groningen en het zogenoemde gasgebouw, de samenwerking tussen de overheid en oliebedrijven rondom de gaswinning.[26] Ze schreven vooral over de onderhandelingen tussen de staat en oliemaatschappijen over geld, beleid en gasexport. Tot 2010 zagen historici het gasgebouw als een 'geslaagd voorbeeld van publiek-private samenwerking'.[27] Sinds de aardbevingen steeds heftiger zijn geworden, is het perspectief gekanteld en zijn journalisten en de Parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen veel kritischer op de relatie tussen de Nederlandse staat en de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM).[28] De nauwe

Heritage statecraft and corporate power. Altai activism in post-Soviet Siberia (Londen 2023).

21 Boyer, *No more fossils*; Mitchell, *Carbon democracy*; Jean-Francois Mouhot, 'Past connections and present similarities in slave ownership and fossil fuel usage', *Climatic Change* 105.1 (2011) 329-355.

22 Andrew Nikiforuk, *The energy of slaves. Oil and the new servitude* (Vancouver 2012); Ulbe Bosma, *The world of sugar. How the sweet stuff transformed our politics, health, and environment over 2,000 years* (Cambridge, MA 2023).

23 Sam Oxenaar en Rick Bosman, 'Managing the decline of fossil fuels in a fossil fuel intensive economy. The case of The Netherlands', in Geoffrey Wood en Keith Bake eds., *The Palgrave handbook of managing fossil fuels and energy transitions* (Cham 2020) 139-165, aldaar 143.

24 Zie ook: Marcel Metze, *Hoog spel. De politieke biografie van Shell* (Amsterdam 2023).

25 Martijn Duineveld e.a., 'Climate obstruction in the Netherlands. Strategic and systemic obstruction of Dutch climate policies (1980-present)', in: Robert Brulle e.a. eds., *Climate obstruction across Europe* (Oxford 2024) 162-185.

26 Wolf Kielich, *Ondergronds rijk. 25 Jaar Gasunie en aardgas* (Amsterdam 1988); Aad Correljé, *Hollands welvaren* (Hilversum 1998); J.P. Smits en Ben Gales, 'Olie en Gas', in: A.A.A. de la Bruhèze e.a. eds., *Delfstoffen, energie, chemie*, Techniek in Nederland in de twintigste eeuw, deel 2 (Zutphen 2000) 66-89; Joep Schenk, *Groningen-gasveld vijftig jaar. Kloppend hart van de Nederlandse gasvoorziening* (Amsterdam 2009).

27 Schenk, *Groningen-gasveld vijftig jaar*, 8.

28 Margriet Brandsma e.a., *De gaskolonie. Van nationale bodemschat tot Groningse tragedie* (Groningen 2016); Wendelmoet Boersema, *Gronings goud. Over de macht van het gas en de rol van Rusland* (Amsterdam 2021); Ineke Noordhoff, *Ontaard land. De strijd van een Groninger tegen de gasregenten* (Amsterdam 2022); Sam Gerrits,

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

relaties van het gasgebouw worden nu gezien als een van de oorzaken van het uitblijven van overheidsingrijpen.[29] Maar de gaswinning was niet het begin van fossiele brandstofwinning. Er werd al decennia steenkool en olie gewonnen in Nederland en de koloniën, waardoor de wortels van de politieke padafhankelijkheid verder terugreiken dan de jaren zestig.

De wortels van de fossiele verwevenheid zijn terug te vinden in het Nederlandse koloniale rijk. Oliewinning begon op Sumatra en Java aan het eind van de negentiende eeuw. Vanaf het begin waren er nauwe banden tussen de olie-industrie en de koloniale staat.[30] Na overnames aan het begin van de twintigste eeuw ontstond de Engels-Nederlandse gigant Koninklijke Shell. Steeds meer schepen, vliegtuigen en auto's verbruikten olie en daarmee stroomde de winst binnen bij het bedrijf. Dit viel samen met stijgende overheidsuitgaven aan koloniale oorlogen en infrastructuur. Daarom gingen er in Nederlands-Indië en in Nederland steeds meer stemmen op die pleitten voor een groter staatsaandeel in de olie-industrie. Een fel debat volgde dat decennia aanhield.[31] De Tweede Kamer stemde in 1915 voor staatsexploitatie van olie in Nederlands-Indië. Dat is er nooit van gekomen, maar via verschillende constructies kreeg de staat wel een groter deel van de oliewinsten in handen.

In de kolonie experimenteerden de staat en het bedrijfsleven met het opzetten van joint ventures en andere samenwerkingsvormen. De staat werd samen met de Bataafse Petroleum Maatschappij (BPM), een dochteronderneming van Shell, aandeelhouder in een oliewinningsproject op Sumatra, de Nederlandsch-Indische Aardolie Maatschappij (NIAM); voor andere olieconcessies kreeg de staat een deel van de winst.[32] Een gevolg van deze constructies was dat de staat een belang kreeg bij het aanjagen van oliewinning in de kolonie. De grenzen tussen publiek en privaat belang vervaagden. Deze samenwerking kreeg in Nederland voet aan de grond toen de BPM na de Tweede Wereldoorlog in Zuidoost-Drenthe samen met een Amerikaanse oliemaatschappij olie begon te winnen uit het grote olieveld Schoonebeek, onder de vlag van de NAM.[33] Aan de basis van de NAM lagen dus koloniale samenwerkingsverbanden.[34] Wat begon met de koloniale Bataafse maatschappij in Drenthe zou uiteindelijk leiden tot de ontdekking en ontginning van het gasveld Slochteren door de NAM en de Nederlandse staat.

Deze korte schets laat zien dat de wortels van de verwevenheid tussen de staat en bedrijven als Shell verder reiken dan Groningen, zowel temporeel als geografisch. Om de politieke padafhankelijkheid beter in kaart te brengen is meer historisch onderzoek nodig naar de verschillende vormen van publiek-private verwevenheid die de Nederlandse petrogeschiedenis

De aarde en het gas (Groningen 2022); Parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen, *Feitenconstructie 1959-2012*.

29 Melanie Bakema e.a., 'Analyzing the social lead-up to a human-induced disaster. The gas extraction-earthquake nexus in Groningen, The Netherlands', *Sustainability* 10.10 (2018) 3621.

30 Arjen Tasselaar, *De Nederlandse koloniale lobby. Ondernemers en de Indische politiek 1914–1940* (Leiden 1998).

31 Bob de Graaff, *Kalm tenmidde van woedende golven. Het Ministerie van Koloniën en zijn taakomgeving* (Den Haag 1997).

32 Pierre van der Eng, 'Mixed blessings. Mining in Indonesia's economy, 1870-2010', in: Marc Badia-Miró e.a. eds., *Natural resources and economic growth. Learning from history* (Londen 2015) 226-246, aldaar 234-236.

33 Voor meer informatie over de vroege activiteit van de BPM in Nederlands en activiteit in Schoonebeek zie: Smits en Gales, 'Olie en Gas', 81-83.

34 Marin Kuijt, 'Carbon colonialism. Power, oil, and ecology in the Netherlands and its empire, ca. 1920-1955', (masterscriptie Universiteit Leiden, 2022).

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

kenmerken. Belangrijk hierbinnen is de koloniale genealogie van de publiek-private samenwerking rondom olie. Hoe leerden politiek en bedrijven samenwerken rondom de ontginning in Indonesië en hoe werkten deze ervaringen door in het *fossil fuel historical bloc* in Nederland? Naast de ontginning van olie- en gasvelden moet verder onderzoek ook oog hebben voor de raffinering. In 1918 en 1924 werden respectievelijk op Curaçao en Aruba strategisch belangrijke verwerkingsinstallaties gebouwd voor Venezolaanse olie. Deze raffinaderijen zouden uiteindelijk uitgroeien tot toonaangevende installaties, die ook de koloniale dynamiek in de regio zouden bepalen.[35]

Culturele padafhankelijkheid

Binnen de geesteswetenschappen was er lange tijd weinig aandacht voor de culturele transformatie die fossiele brandstoffen hebben teweeggebracht. In de internationale literatuur is vanuit de *energy humanities* steeds meer oog voor de manier waarop petroleum op allerlei (on)subtiele wijzen vormend was voor de maatschappij.[36] Imre Szeman gebruikt de term *petrocultures* om te beargumenteren dat petroleum hét fundament is van de moderne samenleving.[37] Petrocultuur verwijst in deze context naar de kennis, discoursen en praktijken die voortkomen uit de consumptie en afhankelijkheid van petroleum. In een land als Nederland, dat de afgelopen eeuw veel olie en gas heeft gewonnen in Indonesië en Groningen, is er ook behoefte aan wetenschappelijk onderzoek dat de fossiele invloed op de maatschappij tegen het licht houdt. Met een korte schets van de Nederlandse culturele petroleumgeschiedenis kaarten we in deze sectie twee punten aan: dat een petrocultuur kenmerkend is voor de Nederlandse geschiedenis vanaf de 20ste eeuw, maar dat er tegelijkertijd te weinig bekend is hoe koolwaterstoffen de samenleving beïnvloeden.

De moderniteitsmythe van de olie- en gassector staat centraal in de petrocultuur. Kort samengevat heeft de olie- en gassector een toekomstbeeld aan de man gebracht waarin overvloedige koolwaterstoffen de motor zijn van vooruitgang. Advertenties van oliemaatschappijen slijten het idee van een 'petromoderniteit': 'petromodernity refers to a modern life based in the cheap energy systems long made possible by petroleum'.[38] Petromoderniteit is gekoppeld aan grootverbruik, omdat het consumeren van olie en gas wordt gezien als een voorwaarde voor het alledaagse leven. De fossiele industrie was vaak zó succesvol met het normaliseren van petromoderniteit in Nederland, dat men haar aanwezigheid als vanzelfsprekend is gaan beschouwen.[39]

In Nederland ligt de oorsprong van de fossiele inmenging in onze cultuur opnieuw in Nederlands-Indië. Al in de jaren tien van de twintigste eeuw waren er kritische parlementariërs die hun zorgen uitten over de tentakels van de olie-industrie in

35 Chelsea Schields, *Offshore attachments. Oil and intimacy in the Caribbean* (Berkeley, CA 2023).

36 Stephanie LeMenager, *Living oil. Petroleum culture in the American century* (Oxford 2014); Imre Szeman en de Petrocultures Research Group, *After oil* (Edmonton 2016); Sheena Wilson e.a., 'On petrocultures. Or, why we need to understand oil to understand everything else', in: idem eds., *Petrocultures. Oil, politics, culture* (Montreal 2017) 3-20.

37 Imre Szeman, *On petrocultures. Globalization, culture, and energy* (Morgantown 2019).

38 Stephanie Lemenager, 'The aesthetics of petroleum, after oil!', *American Literary History* 24.1 (2012) 59-86, aldaar 60.

39 Geert Buelens, 'The ubiquity of Royal Dutch Shell in the Netherlands as a case of banal petroculture', *Journal of Energy History/Revue d'Histoire de l'Energie* 10 (2023).

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

Indonesië.[40] Om de publieke opinie te beïnvloeden, begonnen bedrijven als Shell zich steeds chauvinistischer op te stellen. Een voorbeeld van culturele beïnvloeding is een stille film van regisseur Willy Mullens. Deze *Petroleum-film* (1924) werd geproduceerd in opdracht van Shell en toont haar activiteiten in Nederlands-Indië.[41] Beelden laten vooral een eenzijdig beeld zien van hoe de oliesector bijdraagt aan onderwijs, volksgezondheid en bovenal technologische vooruitgang. De keerzijde van de oliewinning, zoals slechte arbeidsomstandigheden en vervuiling, werden niet in beeld gebracht. In de metropool werd de film met lovende recensies ontvangen en werd Shell op een voetstuk geplaatst voor haar verheffende rol in de koloniën – een mijlpaal in de fossiele inmenging in de Nederlandse maatschappij.[42]

In het kielzog van de naoorlogse olie- en gaswinning kwam de Nederlandse petrocultuur in een stroomversnelling. Met name de ontdekking van het Groninger gasveld in 1959 speelde een bepalende rol in het discours over fossiele brandstoffen en de vooruitgang. Zo ontstond de notie dat de gasbaten bijdroegen aan sociale solidariteit door het bekostigen van de welvaartsstaat. Terwijl de mijnen in Limburg sloten, werd Nederland in een hoog tempo omgebouwd tot 'gasland'. De Gasunie en de overheid richtten zich tijdens deze overgang in de jaren zestig nadrukkelijk op de consument.[43] Wie nog niet overtuigd was van de waarde van een gasaansluiting moest worden overgehaald door marketingcampagnes. Een reclamefilm van de Gasunie uit 1970 toont de bekende actrice Willeke van Ammelrooy als holbewoner in een dierenvel geknield bij een kampvuur.[44] Een gasaansluiting brengt het gezin plotsklaps in de moderniteit. Stapsgewijs begon de petromoderniteit alledaags te worden.

Geert Buelens omschrijft de alledaagse aanwezigheid van olie en gas in Nederland als een 'banale petrocultuur'. Door het concept *banal nationalism* te combineren met petroculturen, beargumenteert Buelens dat de fossiele industrie tot in de haarvaten van de samenleving kan doordringen wanneer haar aanwezigheid niet meer opvalt.[45] Concreet betekent het dat bedrijven als Shell invloed vergaren door zich te vereenzelvigen met de Nederlandse cultuur. Onder andere door culturele sponsoring, het aanmoedigen van binnenlands toerisme en de verwevenheid met het politieke bestel heeft Shell zichzelf geprofileerd als een 'oer Hollandse' institutie waar je nauwelijks omheen kan.

Petromoderniteit blijft de samenleving in haar greep houden, maar dat is niet vanzelfsprekend. Met het oog op klimaatverandering staat de olie- en gassector voor een existentieel probleem. Het verbranden van fossiele brandstoffen is immers dé aanjager van het broeikaseffect. Om het gevaar van de energietransitie af te houden, probeert de sector het energiediscours in zijn voordeel te bepalen. Recente studies tonen aan hoe de olie- en gasindustrie het narratief van petroleum naar haar eigen hand probeert te zetten door middel van financiering in de (publieke) erfgoedsector.[46] In dit narratief wordt geprobeerd om bezoekers bij te scholen

40 Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 1915-1916, 11 november 1915, 90-99.

41 Willy Mullens, *Petroleum-film* (1924) *Eye Filmmuseum*, https://www.youtube.com/watch?v=ZvSYtqinBNE.

42 Bert Hogenkamp, *De Nederlandse documentaire film 1920-1940* (Hilversum 2016) 20-23.

43 Henk Wollerich, 'De ontdekking van Slochteren', in: Ben Warner ed., *Onzichtbaar goud. De betekenis van 50 jaar aardgas voor Nederland* (Groningen 2009) 26-81, aldaar 49-51.

44 Nicolai van der Heyde, *AV7246 Gasunie 225*, Carillon Film (1970) *Filmbank Groningen*, https://www.filmbank-groningen.nl/archief/av7246/.

45 Buelens, 'The ubiquity of Royal Dutch Shell'.

46 Gertjan Plets en Marin Kuijt, 'Gas, oil and heritage. Well-oiled histories and corporate sponsorship in Dutch

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

over energie door de relevantie van fossiele bedrijven te benadrukken. De huidige welvaart en een duurzame toekomst worden hiermee gekoppeld aan bedrijven die met toenemende investeringen in fossiele brandstoffen een vertragende factor zijn in de energietransitie. Het gevaar dreigt dat de toekomst in de greep van de fossiele sector blijft.

De Nederlandse samenleving draait op koolwaterstoffen, maar de rol van cultuur in de totstandkoming van fossiele afhankelijkheid verdient verdere aandacht. Gelukkig biedt het onderzoeksveld van de petrocultuur en klimaatobstructie voldoende handvatten om de culturele normen rondom olie en gas te kaderen en bevragen.[47] In de onderzoeksagenda voor de Nederlandse petrocultuur moeten de volgende vragen centraal staan: hoe hebben koolwaterstoffen de Nederlandse samenleving gevormd op het gebied van normen en waarden, denkbeelden en discoursen? Wat is de rol van de fossiele sector in dit proces? Hoe probeert de fossiele sector, met oog op klimaatverandering, relevant te blijven op cultureel gebied? Meer onderzoek naar de culturele aspecten van de Nederlandse petroleumgeschiedenis is nodig om dogma's over olie en gas kritisch te ontleden. Dit is van groot belang, omdat ideeën over fossiele brandstoffen bepalen hoe Nederland de energietransitie vormgeeft.

Infrastructurele padafhankelijkheid

Recente bijdragen uit de antropologie werpen licht op de materialiteit van fossiele brandstoffen en de bijbehorende infrastructuur. Timothy Mitchell toonde in zijn boek *Carbon democracy* aan hoe de overgang van steenkool naar olie andere politieke krachtenvelden en affectieve relaties met energie teweegbracht.[48] Vergelijkbaar onderzoek in bijvoorbeeld Venezuela en Equatoriaal-Guinea liet zien dat de arbeidsextensieve aard van (offshore) oliewinning, politiek-economische structuren en padafhankelijkheden creëerde die in de hand speelden van de multinationale oliebedrijven.[49] De recente 'infrastructural turn' in de geesteswetenschappen heeft ook de aandacht gevestigd op petroinfrastructuur.[50] Zo onderzochten historici hoe pijpleidingen de ervaring van petroleum bepalen.[51] Enkelen stellen zelfs dat pijpleidingen een rol (kunnen) spelen in de contestatie van de hegemonie van fossiele brandstoffen in de politiek en cultuur.[52] Kortom, de materialiteit van de olie- en gasinfrastructuur bepaalt de aard van politieke regimes.

De eerste petroinfrastructuur in Nederland is gestructureerd rondom olie. Zoals beschreven door Carolina Heijn moeten we Rotterdam zien als een 'petroleumscape'.[53]

museums (1990-2021)', *BMGN – Low Countries Historical Review* 137.1 (2022) 50-77.

47 Kristoffer Ekberg e.a., *Climate obstruction. How denial, delay and inaction are heating the planet* (Londen 2022); William Lamb e.a, 'Discourses of climate delay', *Global Sustainability* 3.17 (2020) 1-5.

48 Timothy Mitchell, *Carbon democracy.*

49 Hannah Appel, *The licit life of capitalism. US oil in Equatorial Guinea* (Durham, NC 2019); Ferdinand Coronil, *The magical state*.

50 Douglas Rogers, 'The materiality of the corporation: Oil, gas, and corporate social technologies in the remaking of a Russian region', *American Ethnologist* 39.2 (2012) 284-296; Brian Larkin, 'The politics and poetics of infrastructure', *Annual Review of Anthropology* 42 (2013) 327-343.

51 Gertjan Plets, 'Promising pipeline and hydrocarbon nationalism. The sociality of unbuilt infrastructure in indigenous Siberia', *Social Anthropology* 28.4 (2020) 843-861. Voor de 'infrastructural turn' in de geesteswetenschappen, zie: Brian Larkin, 'The politics and poetics of infrastructure', *Annual Review of Anthropology* 42 (2013) 327-343.

52 Andreas Malm, *How to blow up a pipeline* (Londen 2021).

53 Carolina Hein, 'Oil spaces. The global petroleumscape in the Rotterdam/The Hague area', *Journal of Urban History* 44.5 (2018) 887-929.

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

De verkoop van lampenolie vanaf 1862 zorgde ervoor dat olie de groeimotor werd van de Rotterdamse haven. Olie werd vooral belangrijk toen olie uit Borneo en Sumatra in toenemende mate werd verwerkt door de raffinaderij in Pernis. Gas mag dan wel veel gemeenschappelijk hebben met olie, wat gas in de bodem van Groningen bijzonder maakt is dat de winning nog minder arbeidsintensief is.[54] Een andere materiële kwaliteit van gas is dat er bij verbranding minder broeikasgassen vrijkomen. De industrie maakt hier gebruik van door gas te presenteren als schone brandstof die de transitie naar een elektrische toekomst mogelijk maakt.[55] In het collectieve geheugen staat de mythe centraal dat gas altijd is bedoeld als overbrugging, of tussenschakel, naar nucleaire energie. In dit narratief zijn alle beslissingen rond gas genomen om een betere toekomst te bewerkstelligen, zonder fossiele brandstoffen.

De historiografie en het recente rapport van de Parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen stellen dat de combinatie van de afnemende populariteit van kernenergie sinds midden jaren zeventig en de oliecrisis (1973) het tijdelijke gas van een langere toekomst voorzagen.[56] Het jubileumboek *Groningen-gasveld vijftig jaar* mag dan wel dit langetermijnperspectief bespreken, toch staat het transitiebrandstofdiscours nog altijd centraal. In de conclusie wordt een tijdshorizon voor exploitatie van 'enkele tientallen jaren' geschetst, waarmee het boek opnieuw de impressie wekt dat gas een tijdelijk gegeven is.[57]

De geschiedenis van het 'tijdelijke' gas is er echter een van diep ingegraven en vastgeklonken gaspijpleidingen. Gas wordt al snel een doordacht initiatief voor de lange termijn. Bij de zoektocht naar olie in de jaren vijftig worden veel kleine gasvelden ontdekt in de Nederlandse bodem. Minister van Economische Zaken Jelle Zijlstra begrijpt al snel het potentieel van gas. Om de ontwikkeling van velden te versnellen zal de staat het transport en de verhandeling voor zijn rekening nemen.[58] De Nederlandse industrie en huishoudens worden aangemoedigd om versneld op dit netwerk aan te sluiten.

In 1960, voordat Slochteren in productie gaat, ligt er al voor 1.600 kilometer aan gaspijpleiding in Nederland.[59] Het Groninger gasveld en hervormingen door minister van Economische Zaken Jan de Pous zorgen ervoor dat het staatsbedrijf zich verder ontwikkelde tot een internationale speler, genaamd de Gasunie.[60] Daar kwamen aanzienlijke investeringen in transport- en opslaginfrastructuur bij kijken. In de jaren zestig werden grote pijpleidingen naar buitenlandse markten aangelegd om van Nederland een centrale spil te maken in de Europese energievoorziening. Vanaf de jaren zestig ontwikkelde zich in korte tijd een enorm gasnetwerk van leidingen en exportstations.[61] Ook werd hard gelobbyd om grote delen van de Nederlandse industrie

54 Smits en Gales, 'Olie en gas', 88.

55 Frans Rooijers e.a., *Aardgas als transitiebrandstof. Voor een duurzame energie huishouding* (Groningen 2008).

56 Parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen, *Feitenconstructie 1959-2012*, 247-250; Schenk, *Groningen-gasveld vijftig jaar*, 8; Correljé e.a., *Natural gas in the Netherlands. From cooperation to competition?* (Amsterdam 2003) 84.

57 Schenk, *Groningen-gasveld vijftig jaar*, 207.

58 Gerrits, *De aarde en het gas*, 141.

59 Boersma, *Gronings goud*, 154.

60 De Nederlandse Gasunie werd in 1963 opgericht en was initieel een publiek-private samenwerking tussen de Nederlandse staat (50 procent eigendom), Shell (25 procent) en het toenmalige Esso (25 procent). In 2005 splitste Gasterra af en werd de Gasunie 100 procent eigendom van de staat.

61 Correlje e.a., *Natural gas in the Netherlands*, 54-57.

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

(zoals de kassenbouw en petrochemie) in versneld tempo aan het gas te verbinden.[62]

De enorme investeringen sinds de jaren zestig zijn moeilijk te lezen als tijdelijke interventies, en lijken eerder uitgaven die een *sunk cost bias* in de hand kunnen werken. Zelfs al was het de bedoeling gas als een transitiebrandstof te behandelen, de dure pijpleidingen die Nederland verbinden met lucratieve afzetmarkten hadden de Nederlandse energiepolitiek vastgezet in het gas. Vanaf de oliecrisis werd gas officieel een langetermijnproject, waarbij gaspijpleidingen Nederland internationaal moesten verankeren in de Europese energiemarkt. Nadat de gasprijs in 1973 de hoogte inschoot, werd door minister Lubbers in 1974 beslist om minder te gaan winnen uit Slochteren om het veld langer beschikbaar te hebben en de (inter)nationale markt te bedienen uit kleine velden.[63] Tien jaar na het begin van de winning in Slochteren was de tijdelijke gasbel en het indrukwekkende netwerk van pijpleidingen definitief de strategische infrastructuur voor de toekomst geworden.

De internationale handel in gas door de Gasunie nam enkel maar toe in de jaren negentig, toen de Gasunie een rol wilde gaan spelen in de verhandeling van Russisch gas.[64] De Gasunie raakte betrokken bij de bouw van de Russische pijpleiding Nord Stream 1 en construeerde een 'gasrotonde', waar gas uit diverse Europese velden in samen komt.[65] Net als de gaswinning is deze infrastructuur grotendeels onzichtbaar, maar zij structureert wel de Europese energiemarkt. Nederland werd een van de belangrijkste clearinghouses voor het verhandelen van gas. De 1.600 kilometer aan pijpen die Jelle Zijlstra liet bouwen om Nederland snel aan het gas te hangen zijn vandaag gegroeid tot een portfolio van 16.600 kilometer aan leidingen in binnen- en buitenland. De verzonken kosten in de pijpleidingen zorgen ervoor dat het nog moeilijker wordt om een nieuw energieparadigma te ondersteunen.

De afnemende populariteit van kernenergie zorgde er niet voor dat gas plots van een transitiebrandstof een basisgrondstof werd. Bewuste beslissingen voor, tijdens en na de oliecrisis zorgden ervoor dat een duur netwerk aan pijpen het afscheid nemen van gas bemoeilijkte. Dit roept de dringende vraag op: is aardgas een realiteit van enkele tientallen jaren of spreken we in termen van eeuwen? De materiële vervlechtingen gecreëerd door gas roepen nieuwe vragen op voor historici. Zijn er historische voorbeelden te vinden van samenlevingen die de macht van deze onzichtbare infrastructuur hebben weten te breken? Welke verwachtingshorizon en toekomstbeelden speelden een rol in de aanleg van fossiele infrastructuur? En hoe hebben politici met de aanleg van deze infrastructuur gas al dan niet doelbewust diep verankerd in toekomstige besluitvorming? Deze geschiedenis bevat belangrijke lessen voor toekomstige beslissingen over waterstof en elektriciteit. Zet de belofte van het hergebruiken van het bestaande gasnetwerk voor waterstof ons niet opnieuw vast in een bepaald energieregime en machtsnetwerk?

Conclusie

Nederland heeft een rijke petrogeschiedenis, maar kent deze onvoldoende. De olievelden van Sumatra zijn de bakermat van Shell; de raffinaderijen op de Nederlandse Antillen vormden de spil van de Amerikaanse oorlogsinspanning tijdens de Tweede Wereldoorlog; en in de jaren zestig werd het enorme gasveld aangeboord in Groningen.

62 Schenk, *Groningen-gasveld vijftig jaar*, 51-58.
63 Correlje e.a., *Natural gas in the Netherlands*, 82.
64 Boersma, *Gronings goud*, 128.
65 Schenk, *Groningen-gasveld vijftig jaar*, 201.

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54

Nog steeds speelt Nederland een leidende rol in de Europese energievoorziening door zijn functie als knooppunt voor gas (de zogeheten gasrotonde) en de raffinaderijen en LNG-terminals op de Rotterdamse haven.

Wij historici roepen op om fossiele brandstoffen centraal te stellen in de Nederlandse geschiedschrijving. In dit artikel hebben we de economische, politieke, culturele en infrastructurele aspecten van de Nederlandse petrogeschiedenis besproken. Deze korte schetsen dienen als aanzet voor nieuw onderzoek. Nederland typeren aan de hand van de petrogeschiedenis dwingt ons fossiele brandstoffen serieus te nemen, en hierdoor de periode methodologisch anders te gaan benaderen en andere historische structuren centraal te stellen. We zien niet enkel kansen op dit vlak, ook belangrijke uitdagingen. Het beschrijven van de Nederlandse petrogeschiedenis vraagt om andere bronnen en theoretische concepten. In dit artikel hebben we daarom de Nederlandse casus verbonden aan de internationale literatuur.

Nieuw onderzoek naar de Nederlandse petrogeschiedenis is belangrijk, omdat in de twintigste eeuw een energieregime van olie en gas is ontstaan dat een fossielvrije toekomst in de weg staat. Om te begrijpen hoe Nederland vast is komen te zitten in een fossiele economie moeten we het verleden opnieuw tegen het licht houden. Politieke verwevenheid met de fossiele industrie, het propageren van de petromoderniteit door bedrijven en de decennialange investeringen in fossiele infrastructuur vertragen de transitie naar een duurzaam energieregime. Naast de staat, de cultuur en infrastructuur houdt het fossiele verleden ons op nog meer manieren in de greep. Op het vlak van economische, sociale en ecologische geschiedenis is er nog veel om kritisch tegen het licht te houden. De lonkende horizon die het fossiele verleden schetst is een fata morgana. Een nieuwe benadering van deze geschiedenissen is hard nodig om aan de greep van het fossiele verleden te ontkomen. Kortom, nieuwe geschiedenislessen voor een duurzame toekomst.

Over de auteurs

Dr. **Gertjan Plets** is universitair hoofddocent Cultuurgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Hij onderzoekt petrocultuur in Nederland en Rusland.
E-mail: g.f.j.plets@uu.nl

Marin Kuijt (MA) is promovendus aan de Universiteit van Amsterdam. Hij doet onderzoek naar de geschiedenis van olie- en gaswinning in Nederland en de koloniën.
E-mail: m.w.kuijt@uva.nl

Christiaan Vonk (MA) is historicus en afgestudeerd van de onderzoeksmaster Moderne Geschiedenis aan de Utrecht Universiteit. Hij doet onderzoek naar de culturele impact van fossiele brandstoffen.
E-mail: christiaangvonk@gmail.com

Guest (guest)
IP: 145.109.73.150
On: Wed, 25 Feb 2026 14:50:54